

Яремчук Анатолій Анатолійович,
аспірат Київського університету інтелектуальної
власності та права

Нормативно-правове регулювання проходження військової служби в Україні

Проходження військової служби в Україні є однією з ключових сфер правового регулювання, що безпосередньо пов'язана з реалізацією конституційного обов'язку громадян щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності держави. Актуальність дослідження нормативно-правового регулювання проходження військової служби зумовлена трансформацією безпекового середовища, запровадженням воєнного стану та необхідністю функціонування правової системи в умовах мобілізації. Сучасне правове регулювання цієї сфери характеризується багаторівневістю та поєднанням норм конституційного, адміністративного і спеціального військового законодавства. Важливе значення має узгодженість законів і підзаконних актів, які визначають порядок призову, проходження служби, військовий облік та статус військовослужбовців.

В. Пашинський та В. Шапаренком здійснили комплексний науковий аналіз системи нормативно-правового регулювання проходження військової служби в Україні, розглядаючи її як багаторівневу сукупність конституційних, законодавчих і підзаконних актів. Обґрунтовується, що військова служба постає не лише як конституційний обов'язок громадянина, а й як складна форма державної діяльності, пов'язана з підготовкою та залученням людських ресурсів до оборони держави. Значна увага приділяється необхідності адаптації нормативно-правових актів, які регулюють призов військовозобов'язаних і резервістів, до умов мобілізації та триваючої збройної агресії. Підкреслюється роль законів України, військових статутів і указів Президента як основи правового регулювання порядку проходження військової служби. Окремо акцентовано на проблемах реформування системи військового обліку та оптимізації механізмів призову в умовах воєнного стану. Автори наголошують на важливості комплектування військових формувань професійно підготовленими військовослужбовцями та зростанні престижу військової служби. Обґрунтовується універсальний характер правового регулювання військової служби, яке поширюється також на Національну гвардію України, попри відсутність спеціального положення про проходження служби в ній [1].

А. Баран здійснила порівняльно-правовий аналіз законодавства про військовий обов'язок і призов, розглядаючи його як інструмент формування збройних сил і чинник впливу на демократичні процеси в суспільстві. Авторка обґрунтовує, що військова служба є не функцією держави, а конституційним обов'язком громадян, який полягає у забезпеченні оборони, суверенітету та

територіальної цілісності держави. Значна увага приділяється співвідношенню призовної системи та професійної армії, із виявленням їхніх переваг і недоліків у контексті сучасних безпекових викликів. Наголошується, що призов дозволяє створити чисельну армію та підвищити рівень патріотизму, однак водночас породжує ризики ухилення від служби через наявність численних законодавчих винятків. Авторка аналізує українське законодавство крізь призму порівняльного досвіду інших держав, використовуючи формально-логічний і компаративний методи. Підкреслюється, що ефективність виконання військового обов'язку залежить від чіткого правового визначення спеціального статусу військовослужбовців і належного нормативного врегулювання порядку проходження служби [2].

Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» встановлює правові засади виконання громадянами конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, а також визначає систему, зміст і форми проходження військової служби в Україні. У законі комплексно врегульовано категорії осіб, на яких поширюється військовий обов'язок, зокрема допризовників, призовників, військовослужбовців, військовозобов'язаних і резервістів, а також визначено їхній правовий статус. Нормами акта закріплено складові військового обов'язку, починаючи від підготовки громадян до служби та військового обліку і завершуючи проходженням служби, перебуванням у запасі та резерві. Закон детально визначає види військової служби, порядок її проходження, комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань, а також правові засади присвоєння військових звань і зайняття військових посад. Значна увага приділена нормативному врегулюванню підготовки громадян до військової служби, включно з національно-патріотичним вихованням, загальновійськовою підготовкою та освітніми складниками [3].

Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» визначає правові основи мобілізаційної підготовки і мобілізації, встановлює засади їх організації, коло суб'єктів, їхні повноваження, обов'язки та відповідальність. У Законі закріплено ключові терміни, зокрема поняття мобілізаційної підготовки, мобілізації, особливого періоду, демобілізації, мобілізаційного плану та системи військового обліку. Норми акта визначають правову основу мобілізаційних заходів, яка включає Конституцію України, інші закони та підзаконні нормативно-правові акти. Закон встановлює принципи мобілізаційної підготовки та мобілізації, серед яких централізоване керівництво, плановість, комплексність, завчасність, персональна відповідальність і додержання прав громадян та організацій. Детально розкрито зміст мобілізаційної підготовки та мобілізації, що охоплює правове регулювання, планування, військовий облік, підготовку людських і матеріальних ресурсів, функціонування економіки та органів влади в особливий період. Законом визначено порядок організації та проведення загальної і часткової мобілізації, повноваження Президента України,

Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування [4].

Указ Президента України «Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України» цей акт визначає порядок проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України та регулює правові відносини, пов'язані з виконанням військового обов'язку в запасі. Документ закріплює форми проходження військової служби, зокрема за контрактом і за призовом, а також встановлює умови добровільного вступу громадян на військову службу. У Положенні врегульовано питання укладення, строків дії, продовження та припинення контрактів про проходження військової служби, а також визначено порядок набрання ними чинності. Акт деталізує правовий статус військовослужбовців, підстави та порядок їх призначення на посади, переміщення по службі, направлення за кордон і прикомандирування до інших органів чи формувань. Окремі норми присвячені особливостям проходження військової служби в умовах мобілізації, особливого періоду та воєнного стану. Положення встановлює вимоги до оформлення рішень з питань проходження військової служби шляхом видання наказів по особовому складу та по стройовій частині [5].

Отже, проходження військової служби в Україні вона розглядається як складне правове явище, що поєднує конституційний обов'язок громадян і організовану форму діяльності держави у сфері оборони. Підкреслюється багаторівневий характер правового регулювання, який охоплює конституційні норми, закони та підзаконні акти, спрямовані на підготовку, облік і залучення людських ресурсів. Особлива увага приділяється адаптації правових приписів до умов мобілізації, особливого періоду та воєнного стану, з урахуванням потреб обороноздатності держави. Важливим аспектом є визначення правового статусу осіб, на яких поширюється військовий обов'язок, а також врегулювання порядку призову, проходження служби, перебування в запасі та резерві. Наголошується на необхідності удосконалення системи військового обліку, механізмів комплектування військових формувань і підвищення професійного рівня військовослужбовців. У сукупності правове регулювання військової служби постає як універсальна система норм, спрямована на забезпечення оборони, суверенітету та територіальної цілісності України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пашинський В., Шапаренко В. Система нормативно-правового регулювання проходження військової служби. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. *Серія економічна. Серія юридична*. 2024. Вип. 40. С. 236–237. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10902066>
2. Баран А. Legislation on conscription: comparative analysis. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2023. № 1. С. 29–30.

3. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 березня 1992 № 2232-ХІІ. *Верховна Рада України*. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2232-12>
4. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21 жовтня 1993 № 3543-ХІІ. *Верховна Рада України*. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3543-12>
5. Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України : Указ Президента України; Положення, Форма типового документа, Зразок від 10 грудня 2008 № 1153/2008. *Верховна Рада України*. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1153/2008>